

(hij had op de 'Windsor' kunnen meevaren), met een Engels vliegtuig naar Nantes; hij had slechts weinig geld bij zich (f 600 in ponden sterling en Franse franken), maar hij was gemachtigd, in totaal een half miljoen gulden uit te geven (hij had een cheque voor f 200 000 bij zich maar die werd door geen enkele bank geaccepteerd) teneinde voorschotten voor verblijfkosten aan de vluchtelingen uit te keren en een zo groot mogelijk aantal hunner te helpen ontsnappen naar Engeland, Spanje of Portugal.

Ontsnapping naar Engeland bleek buitengewoon moeilijk. Een week na van Vredenburgs aankomst capituleerde de Franse regering en nogmaals vijf dagen later hadden de Duitsers de laatste havens bij de Frans-Spaanse grens bezet. Enkele honderden Nederlanders waren nog uit Bordeaux weggekomen (van wie sommigen, onder wie de dichter Marsman, op weg naar Engeland verdronken) en enkele tientallen uit de kleine havenplaatsen Bayonne en St. Jean de Luz, maar voor verscheidene duizenden, onder wie talrijke Joden, hadden van Vredenburg (die in eerste instantie van een directeur van de *Unilever* uit Brussel die zich als vluchteling in Frankrijk bevond, enkele duizenden guldens had weten te lenen) en de Nederlandse consuls in Bordeaux en Bayonne, hoeveel moeite zij zich ook gaven, geen passage kunnen vinden.<sup>1</sup> Die evacuatie overzee werd op 25 juni gestaakt.

Vijf dagen eerder, op 20 juni, had van Kleffens aan van Vredenburg telefonisch doen weten dat de regering, aangezien er zo veel vluchtelingen waren (enkele tienduizenden, onder wie ca. vierduizend inwoners van het op 12 mei geëvacueerde Breda) en de overtocht naar Engeland evident gevaarlijk was, meende dat aan de vluchtelingen consigne gegeven moest worden, naar Nederland terug te keren; dat consigne gold ook voor mannen van dienstplichtige leeftijd<sup>2</sup>, maar niet voor diegenen die zich bedreigd voelden: Joden, medewerkers van Geallieerde inlichtingendiensten en anti-Duitse publicisten. Aan al die bedreigden (onder wie de Joden het talrijkst waren) gaven van Vredenburg en de Nederlandse consuls het advies om, voorzover zij zich aan de Franse Westkust bevonden, oostwaarts te trekken, naar onbezet Frankrijk. Velen waren daar al eigener beweging

<sup>1</sup> De consul in Bayonne werd juist in die tijd wegens malversaties ontslagen; van Vredenburg benoemde toen mr. S. G. M. baron van Voorst tot Voorst, een naar Frankrijk getogen ambtenaar van de Nederlandse legatie te Brussel, tot consul te Bayonne, maar de ontslagen consul weigerde aan zijn opvolger de consulaatsstempels e.d. af te staan. <sup>2</sup> De leden van die twee groepen (de Breda'se en de 'algemene') zijn inderdaad, al of niet in georganiseerd verband, naar Nederland teruggegaan.